



Lengyel Melinda

HALLGATÁS A CSALÁDBAN

1920 nyara minden magyar ember életére hatással van, még azoké is, akik meg sem születtek. Ez az a dátum, amelyet minden magyar lelkű ember egy életre a fejébe vésett. Ahány Kárpát-medencei ország, annyi különálló történet, egyéni élmény kapcsolódik ehhez a naphoz vagy ennek a napnak a következményeihez, de mindegyik történetben ugyanaz a végkifejlet: megaláztatás, igazságtalanság, jognélküliség, beolvasztás. A párizsi békeszerződések mindent hoztak, csak békét nem a magyar emberek szívébe. 1920-ban minden népnek joga volt az önrendelkezéshez, csak a magyarnak nem. Több nemzetnek sikerült kiválnia az Osztrák–Magyar Monarchiából, és sikerült nekik jó nagy területeket megszerezni Magyarországból. El kellett fogadni, hogy itt sajnos egyik győztes nemzet sem veszi figyelembe az etnikai határokat, sem európai, sem pedig Európán kívüli.

Minden Kárpát-medencei országban másként alakult a magyarság sorsa. Egy a közös minden történetben: a szenvedés és az a bátorság, amellyel a magyaroknak sikerült szembenézni a történetekkel, és túlélni az őket érő diszkriminációt és atrocitásokat.

Csehszlovákiában Edvard Beneš elnök dekrétumai voltak azok, amelyek teljes egészében megpecsételték a csehszlovákiai magyarok és velük együtt a csehszlovákiai németek sorsát. Az első világháborút lezáró párizsi béketárgyalásokon Beneš még külügyminiszterként vett részt, s komoly szerepet vállalt túlzó igényeivel Magyarország feldarabolásában. Beneš elnök mindig is a Habsburg Birodalom megsemmisítése mellett harcolt, az első világégés egyik fő bűnösének igazából a magyarokat tartotta. „Én egyáltalán nem igazságokra törekszem, én politikát csinálok. S ezért olykor tudatosan követek el jogtalanságokat, az állam érdekében és személyes érdekemben” – ezek Edvard Beneš mondatai Csehszlovákia megalakulása kapcsán.¹

Beneš személyében 1935-ben egy vérbeli politikus lett Csehszlovákia elnöke, amikor az előző elnök, Jan Masaryk idős korára való tekintettel lemondott. Az akkori felvidéki magyar képviselők őt támogatták, mivel megígérte, hogy a magyar pártok követeléseit vagy betérjesztéseit mind teljesíti, de sajnos hazudott, nem tartotta meg ígéreteit. Elnöki tevékenykedése során szövetséget kötött a Szovjetunióval, bár politikai pályafutása kezdetén kommunista-ellenes volt, de csakis a Szovjetunióban látta Csehszlovákia függetlenségének igazi kulcsát. A náci Németország követeléseivel szemben mozgósítást rendelt el, de így sem sikerült megakadályoznia Csehszlovákia széthullását, a Cseh–Morva Protektorátus és Szlovákia megalakulását, továbbá a szudétanémet vidék Németországhoz történő csatolását. Londonba emigrált, ott megalakította az emigráns kormányt. Mivel a nyugati nagyhatalmak szintén támogatták a német nácik követeléseit, vagyis a csehországi szudétanémet és a magyar vidékek visszacsatolását saját országaikhoz, Beneš nem titkolta: csalódott a nyugati hatalmakban. Innentől kezdve véglegesen csak Moszkvában látta az igazi segítséget Csehszlovákia függetlenségéhez.

¹ ÁDÁM Magda – Josef HANZAL (2008): *Edvard Beneš*. Dunaszerdahely, Nap Kiadó. 101. Edvard Beneš életútjáról lásd még: <https://bit.ly/3c4aac0> (A letöltés időpontja: 2020. 03. 04.)

A második világháború után nem volt menekvés a Csehszlovákiához oda-vissza csatolt térségek lakóinak. A Kreml áldásával, amelynek maga Beneš is ügynöke volt,² a politikus 1945-ben ismét elnök lett, majd egy évre rá újra megválasztották. 1945-ben sorra adta ki dekrétumait, amelyeknek a német és a magyar kisebbség eltörlése volt a céljuk. Kezdetét vette a jogfosztottság, lakosságcsere, reszlovakizáció, egy Beneš-féle szláv nemzetállam kiépítése. A második világháború után hárommillió németet toloncoltak ki Csehszlovákiából. Vagyonukat az állam elkobozta, kisajátította. Talán a leghíresebb közülük a Liechtenstein család birtokvesztése, birtokaikból 1600 km² területet államosított a csehszlovák állam. Míg az ausztriai birtokokat megtarthatták, addig a csehszlovákiai területek mind az állam kezébe kerültek. Ez az oka annak, hogy a mai napig diplomáciai feszültség van köztük és Csehország, valamint Szlovákia között. Liechtenstein csupán 2009-ben ismerte el a két állam függetlenségét, megnehezítve ezzel a két ország EU-csatlakozását is.

Az 1945. augusztus 2-án kiadott Beneš-féle elnöki dekrétum³ volt az, amelyik teljes egészében a magyarság sorsáról döntött. Megfosztották a magyarokat az állampolgárságuktól, jogaiktól, sok értelmiségit perbe fogtak, majd háborús bűnösneként el is ítélték őket, nem kaphattak a magyar nemzetiségűek állami járulékokat, nem kaphattak nyugdíjat, befagyasztották a számláikat. Megtiltották a nyelvhasználatot, a magyar diákok nem látogathatták az egyetemeket, elkobozták vagyonukat, földjeiket, amelyekre aztán később cseheket vagy szlovákokat telepítettek. Megkezdődtek a ki-telepítések és a reszlovakizáció. A németek megüresedett csehországi birtokaira, házacskáiba megpróbáltak először toborzással

² NEMERE István (2006): Beneš, az ügynök. *Rubicon*, 2006/2–3. 115.

³ 33. elnöki dekrétum. 1945 termékeny év volt Beneš elnök számára, ugyanis ez év májusa és szeptembere között 143 dekrétumot adott ki, amelyekből 43 közvetlenül vagy közvetten a magyarok és németek ellen irányult. Lásd még: Kilenc éve hagyta jóvá a parlament a Beneš-dekrétumok megerősítését (2016). *Hirek.sk*, 2016. szeptember 20. Elérhető: <https://bit.ly/2AcISCN> (A letöltés időpontja: 2020. 03. 04.)

kényszermunkára magyarokat átdeportálni. Később már bármelyik dél-szlovákiai magyar nemzetiségű személy áttelepítésére sor kerülhetett. A határon túlra szakadt magyarok sanyargatásával próbálta a csehszlovák kormány kikényszeríteni a magyar féltől egy lakosságcsereéről szóló egyezmény aláírását, amely egyezmény arról szólt volna, hogy Magyarországról ahány szlovák települ át Csehszlovákiába, annyi magyar települ át Csehszlovákiából Magyarországra. Míg a szlovákok önként jöhettek, addig a csehszlovákiai magyarokat kényszerrel deportálták át Magyarországra. Míg a szegényebb réteghez tartozó szlovákok egy új élet reményében jöttek át Csehszlovákiába, építvén a nagy szláv nemzetállamot, addig itt a módosabb magyar lakosságot fosztották meg földjeiktől, és telepítették át Magyarországra. A kitelepítések nem voltak arányosak a két országban, Magyarországról kevesebb szlovák települt át, mint ahány magyart küldtek át Csehszlovákiából. A felvidéki járásokban is változó volt a deportáltak száma. A legtöbb kitelepítésre a Mátyusföldön és a Garam menti járásokban került sor, legjobban pedig a Dél-Szlovákia járasaiból történő deportálásokat próbálták előkészíteni, mivel itt nagyszámú magyar kisebbség élt. Ezt sikerült a legkevesbé megszerveznie a csehszlovák államapparátusnak, mivel kifutottak az időből. A kitelepítésekkel együtt elkezdődött a reszlovakizáció.⁴ Úgy gondolta a csehszlovák kormány, azért van szükség erre, hogy az előző évtizedekben, évszázadokban elmagyarosodott szlovákoknak lehetőségük legyen elfeledett szlovák nemzetiségük visszaszerzésére. Természetesen akik szlováknak vallották magukat, azok visszakapták állampolgárságukat, és kihúzták őket a deportálandók listájáról is. Klement Gottwald érkezése a csehszlovák állam élére, valamint Moszkva nyomása vetett véget a deportálásoknak.

Én olyan helyen nőttem fel és olyan korszakban, ahol hetven–nyolcvan év elteltével hála Istennek Trianon és az oda-vissza-

⁴ POPÉLY Árpád (2002): Lakosságcsere és reszlovakizáció. *Demográfia*, 45. évf. 4. sz. 468–491.; VADKERTY Katalin (1999): *A belső telepítések és a lakosságcsere*. Pozsony, Kalligram.

csatolások következményei ellenére a kis közösségünk teljes egészében megmaradt magyarnak. Lehetett volna ezerszer rosszabb is. Más elcsatolt területeken sokkal rémisztőbb következményei voltak a békeszerződéseknek. Peches kis falunk, Balony, a Dunától északra csak kettő kilométerrel maradt le Magyarországtól. Hihetetlen, hogy így történt. A győri vármegyéhez tartozó kis falu lakosai évtizedekig abban a kiváltságban éltek, ha átjárnak Győrbe harangozni, akkor mentesülnek az adófizetéstől. Így éltek hosszú évekig, mígnem a szégyenletes trianoni békeszerződés el nem szakította Felvidéket Magyarországtól. Ez a csilizközi mikrorégió Csallóköz déli részén fekszik, pontosan a Duna partján. Magyar templom, magyar iskola, szlovák ügyintézés, de van egy meglepő dolog: a sírig tartó hallgatás. Az öregek nem beszéltek soha, hogy mi az oka az itteni kétnyelvűségnek. Mit éltek át, hányszor lépett át az országhatár a fejük felett, hányszor változott meg az állampolgárságuk. Mindig csak nagy unszólásra meséltek a régi korokról.

Nagymama cselédként dolgozott a helyi nagybirtokosnál. Gyakran mesélt történeteket erről a családról, hogy a család feje Győrben ügyvédként dolgozott. Földjein napszámosok és intézők dolgoztak, a háztartást cselédek vezették. A család nagymamát mint jó cselédet mindig elvitte Budapestre színházba. Gyerekoromban nagyfi mindig megmutatta 1927-es vízumát Magyarországra. Ha megkérdeztem, miért kellett vízum, hogy nekem miért kell útlevel, a Nagy-Trianon-palotában aláírt szerződéseket sosem említették. Mindig hallgatás volt a beszélgetés vége. Átélté, részese volt, tudta, mit jelent, mégsem ejtette ki az „elcsatolás” vagy a „Trianon” szavakat. Nekem, testvéremnek vagy unokatestvéreimnek, a későbbi nemzedéknek nagymama sosem mesélt arról, mit éreztek, milyen volt, amikor megtudták, most már más országba tartoznak. El sem tudom képzelni, hogy milyen lehetett a győri vármegyei kis falunak, amikor megjelentek az első csehszlovák ügyintézők, csehszlovák iratok. Hogyan tiltakoztak, egyáltalán hogy tudták ezt az egészet az újságoknak elhinni, elfogadni? Hogyan éltek meg a mindennapokban? Aztán az első elkobzások, lakosságcsere, kitelepítések? Milyen lehetett azt várni, hogy vajon melyik családok

kerülnek fel a deportálandók listájára? Köztudott volt, hogy a kitelepítendőket és a kitelepítést szlovák katonák felügyelték, de a családok neveit általában a helyi lakosok közül adta meg valaki, aki szoros barátságban szeretett volna lenni az új hatalommal. Mindig a módosabb családok voltak a listák élén. Idősebb rokonaim szídták a csehszlovák kommunista rendszert, szídták a csehszlovák szocialista rendszert, de Trianont a szájukra sem vették.

Egyszer hallottam, már nem emlékszem, hogy ki mondhatta: „Szántani, aratni, dolgozni továbbra is ugyanúgy kellett a földeken.” Kicsit furcsa és kiábrándító számomra, hogy valaki ezzel a mondatral intézte el a világ legnagyobb igazságtalanságát. Nagymama így élte meg a veszteségeket, így tiltakozott az igazságtalanság ellen? Vagy úgy gondolta, ha nem beszél róla, akkor talán nem fáj annyira. Ki tudja. Furcsa. Nagymama nem beszélt sem a kitelepítésekről, sem Trianonról, sem a reszlovakizációról, csendben maradt mindig, ahányszor csak kérdeztem, vagy mások kérdezték. Természetesen ezt a helyi földbirtokos családot is, ahol nagymama szolgált, kitelepítették. Beneš elnök deportálásainak Gottwald elnök vetett véget, ezt a „deportálási fordulót” ez a család megúsza. A kommunista rendszer és a kommunista elvtársak voltak azok, akik sokallták már az 1950-es év után a család birtokait, ezért földjeiket államosították, és a családot Léva környékére száműzték.⁵

Kezembe került egy családi krónika, amelyet nagypapa⁶ kézzel írt még 1974-ben. Hogy miért vetette papírra emlékeit, azt nem tudjuk pontosan. Talán azt akarta, hogy ez a visszaemlékezés az életéről megmaradjon az utókor és utódai számára. Egyszerű kicsi iskolai füzetbe írta meg élményeit. Kristálytisztán emlékezett fiatal éveire, még hatvan év eltelte után is, és pontosan leírta, hogy az első

⁵ Az 1990-es évek után a kommunista rendszer által elkobzott vagy a rendszer bukását követően általában visszakerült eredeti tulajdonosaikhoz, míg a Beneš-dekrétumok egy 2007-es szlovák parlamenti határozat jóvoltából érinthetetlenek, meg nem kérdőjelezhetők, meg nem változtathatók. Ezen dekrétumok által elkobzott, államosított tulajdon vissza nem kerülhet eredeti tulajdonosához, az általa létrejött más jogviszonyok sérthetetlenek.

⁶ A másik ágról, és ez már Csallóközön kívül.

világégéskor katonaként hol, merre állomásozott. Még Ferenc József huszáráként indult háborúba, de hazajövetelkor IV. Károly K betűs sapkarózsáját le kellett vágni vagy tépni a katonasapkájukról. A krónikában⁷ nagyapa pontosan leírja a háború előtti és utáni éveket is, hogy hol, mikor, hogyan dolgozott napszámosként, mikor pusztultak el a tehenei, mikor, mennyi földcskét tudott venni. Hatvan évvel az első világháború után kristálytisztán és érthetően írt az állomáshelyeiről is. Ötven kézzel írott oldal, mintha csak egy történelemkönyv lenne. Hihetetlen tisztasággal, egyszerűséggel, érthetően írt. A háború vége előtt az utolsó állomáshelyei Dél-Tirolban voltak. A családi krónika mellett még fényképek is őrzik nagyapa múltját. Monte Grappánál egy tűzmesternek volt fényképezőgépe, nagyapa segédkezett neki a fixírozásban, kopírozásban és a fényképek fürdetésében is. Innen egy Innsbruck melletti faluba került társaival. Itt említette meg először a krónikában: „A csehek megkapták a függetlenséget, mentek haza. Pesten is forradalom van. Akik jöttek vissza a szabadságukról, azok mesélték, hogy egy őrmester a vonatban letépte a katonák K sapkarózsáit.” Nagypapát innen küldték haza végérvényesen a háborúból. Még egyszer megemlíti a krónikában, hogy „az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlott, és nincs többé szükség katonákra”, de a szégyenletes békeszerződésről nem ír semmit.

Érdekes, azt sem írja, hogy milyen volt az élet az újonnan megalakult Csehszlovákiában. Elmesélte visszatérését falujába, milyen útvonalon érkeztek meg vonaton Érsekújvárba, de a következő mondat az írásaiban: „Bekapcsolódtam a családi környezetbe, akkor még sok kukorica volt töretlen, segítettem az őszi munkáknál, amit tudtam, azután a hullámtérben⁸ vágunk fát, vagy kosárnak való vesszőt szedtünk.” A területek elcsatolásáról a tolla csendben marad. Hihetetlen. A némaság jellemzi őt is. A sírig tartó némaság. Elképzeltem a katonákat, ahogyan találgatnak, elragadja őket a kétségbeesés, és nem értik, mi történik odahaza. Mikor hallják a híre-

⁷ CSONTOS János: *Családi krónika*. Kézirat.

⁸ A Nyitra folyónál.

ket, a véget nem érő pletykákat a háború befejezéséről, a szerbek és horvátok kiválásáról, hogy a csehek mehettek haza, és nekik még akkor is maradniuk kellett. Vajon mi lehet odahaza? Akkor még ő sem gondolta azt, hogy így feldarabolják Magyarországot, és hogy aki a Magyar Királyságért harcol, az majd adójával és földjeivel végül a csehszlovák államot segíti, Beneš elnök nemzetállamát.

Nagyapa sem beszélt róla, hogy milyen érzés volt az elszakadás. Szerintem kimondhatatlanul nehéz, igazságtalan, fájdalmas. 1920 júniusában meghalt az édesapja, és innentől kezdve csak a földeket érintő és a háztáji munkákról ír. A második világháború idején már nem sorozták be katonának, mivel nagy családot kellett eltartania. Tíz gyermeke született. Viszont megemlíti a kitelepítéseket: „1945-ben, mikor vége lett a háborúnak föllélegeztünk, hogy béke van, de a nyugalom hiányzott, mert elvesztettük az állampolgárságot. Az a hír járta, hogy eldeportálnak Csehországba, vagy áttelepítenek Magyarországra. 47-ben aztán megkezdődött az áttelepítés Magyarországra, ami nagyon lesújtó volt, mert hárman a családból átmentek Magyarországra. Az újvári állomáson elbúcsúztam tőlük. Azt hittem, hogy soha többé nem látom a lányaimat és férjeiket, mert azt nem is gondoltuk, hogy úgy megbékélnek, hogy lehessen ide-oda járni. 1948 februárjában megfordult a helyzet, tovább nem üldöztek magyarságunkért, mint azelőtt.” Ezután ismét csak a háztáji vagy a földiken végzett munkákról írt, később pedig a betegségeiről. Gyermekei deportálásáról vagy magyarországi életükről nem írt semmit.

Ennyi, sajnos csak ennyi, és többet már nem is fogok megtudni a nagyszüleimtől. Igen, voltak a családban tragédiák, szétszakadt a család, s mindez ha nincs Trianon, nem történik meg. Talán a túlélési ösztön volt az oka, hogy soha nem beszéltek nyíltan a trianoni döntésről és következményeiről a későbbi nemzedéknek. Próbálták a családjaik számára elviselhetőbbé tenni azt a helyet, amelyet sajnos nem ők választottak. Számomra ez az összegzés azért tanulságos, mert én nem fogok csendben maradni, gyermekem élete első napjától tudni fogja, hogy hova tartozik, melyik nemzethez, és azt is, hogy a trianoni békeszerződések miért nem voltak békések.

Soha nem szabad feledni múltunkat, hogy honnan jöttünk, kik vagyunk, és miért vagyunk itt, ahol vagyunk. Szlovákiában születtem magyarnak, mert pár eszement nagyhatalmi politikus emberi jogokkal kínált meg nemzeteket, csak a magyart felejtették ki. A történelem viharaiban jó pár nemzet veszett oda, de a magyarok sorsa más. Hirdetnünk kell, hogy vagyunk, létezünk, hogy beolvashatatlanok vagyunk, még ha a demokratikus elvek 1920-ban zárlatosak is voltak. Amíg élünk, nem feledünk, kultúránkat megtartjuk, s nem veszünk el soha.